

МЭРГЭЖЛИЙН ЁС ЗҮЙ /Professional ethics/

Сэнгэцохиогийн Бямбаа

ХСИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн, цагдаагийн эрх зүйн тэнхимийн дэд профессор, цагдаагийн хурандаа

Барилгын бэхлэгээний төмөр толгой дээрээс нь унаж, нэг гараа чүд өргөж, бусдаас тусламж хүсэх энэ хүүг олон хүн хүрээлэн зогсоно. Тэд маш их бухимдсан байна. Наад хүн чинь үхлээ ш дээ аваад яваач ээ...гэх тэдний бухимдлыг Осол болсноос хойш 20 гаруй мин болж ирсэн түргэн тусламжийн эмчийн “манай харъяаных биш ээ” гэсэн үг тэдний бухимдлыг улам их хүргэлээ. Эмчийн ёс зүй, төрийн хуулийг чандлан сахиж, Эрдэнэт хүний амь нас, эрүүл мэндийн төлөө эрдэм чадал, энэрэх сэтгэлээ харамгүй зориулахаа тангарагласан эмч хүний амнаас ийм үг гарлаа гэж үү...

Эртний энэтхэгт эмч хүнд “эрүүл чийрэг, нямбай, даруу, тэвчээртэй, тайрсан сахалтай, хумсаа авсан, үнэртэн шингээсэн, цагаан хувцастай байх ёстой. Түүний үг хэл намуун өвчтөнийг дэмжсэн өнгө аястай байх ёстой, өрөвчхөн ариун сэтгэлтэй, тогтуун тайван зан араншинтай, сайныг бүтээх байнгын эрмэлзлэлтэй байх ёстой.”¹ Хэдийгээр эрт үе биш ч эдүгээ үед ч Эмнэлгийн мэргэжилтэн эмчлүүлэгчдэд чин сэтгэлээсээ хандаж, тэдний сайн сайхны төлөө өөрөөсөө хамаарах бүхнийг хийх үүрэгтэй байдаг. /Эрүүл мэндийн сайдын 2002 оны 172 тоот тушаалын гуравдугаар хавсралт Эмнэлгийн мэргэжилтэн үйлчлүүлэгчтэй харьцах горим./

Гэвч сүүлийн үед эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэнтэй холбоотой албан үүрэгтэй хайнга хандаснаас мэргэжлийн алдаа гаргах, өвчтөн болон тэдний ар гэрийнхнээс шан харамж авдаг зэрэг ёс суртахуунгүй үйлдэл энэ салбарт оршсоор байгаа нь иргэдийг эрүүл мэндийн салбарт итгэх итгэлгүй болж, цаашилбал гадны өндөр хөгжилтэй улс оронд их хэмжээний зардал гаргаж эмчлүүлэх хандлага нэмэгдэж байна. Энэ нь салбарын хөгжилд төдийгүй улс орны хөгжилд сөрөгөөр нөлөөлж байна.

Иймээс бид ёс суртахууныг объектоо болгон судалдаг ёс зүйн шинжлэх ухаан. Цаашилбал мэргэжлийн ёс зүйн асуудлыг анхаарч судлах шаардлагатай байна.

Ёс зүй гэж юу бэ? What is Ethics

Ёс зүй гэдэг нь ёс суртахууныг судалдаг шинжлэх ухаан. Харин ёс суртахуун гэдэг нь хүний зан суртахуун буюу зан үйл гэж ойлгож болно. Зан үйлийг хүн төрлөлхтөн урт удаан хугацааны туршид ямарч албадлагагүйгээр өөрсдөө тогтоож, түүгээрээ нийгмийн харилцааг журамлан зохицуулж ирсэн байдаг.

Иймдээ ч зарим тохиолдолд ёс зүйн нь төрөөс тогтоосон эрхзүйн хэм хэмжээнээс илүүтэйгээр хүчтэй байж чаддаг.

Ёс зүй ёс суртахууны хэм хэмжээгээр илэрдэг. Эрхзүй хэм хэмжээ хуулиар илэрдэг. Ёс зүй, эрх зүй хоёр нь урвуу хамааралтай ойлголт. Нийгэмд ёс суртахууны үүрэг, ач холбогдол багасах тусам хуулийн үүрэг нэмэгддэг, нийгэмд ёс суртахуун ноёлох хэрээр хуулийн үүрэг ач холбогдол багасдаг гэдэг ойлголт харьцангуй боловч бас бүрэн үгүйсгэх аргагүй юм.²

Ёс суртахууны хэмхэмжээг хүн төрөлхтөн нийтээр дагаж мөрдөх ёстойгоос гадна тодорхой албан тушаал, ажил мэргэжлийн хүмүүсийн хувьд эрхэлж байгаа ажил үүргийн онцлогоос хамаарч ёс суртахууны тусгай хэм хэмжээг баримтлах шаардлагатай. Үүнээс үүдэн албан хаагчийн ёс зүй, мэргэжлийн ёс зүй ойлголт бий болсон.

Мэргэжлийн ёс зүй гэж юу бэ ?/What are professional ethics?/

Эрт үеэс эдүгээ хүртэл дэлхий дахинд эмчийн ёс зүйн түүхэн хөгжилд тодорхой үүрэг роль гүйцэтгэсээр ирсэн баримт бичиг бол эртний Грекийн А.Гипократын /МЭӨ 470-377/тангараг юм. Уг тангараг дахь “Эхлээд бүү хор хүргэ” гэсэн үзэл санаа нь эмч нарын тангарагийн үзэлд нэвт шингэсэнбөгөөд түүний сургаалууд нь “Мэргэжлийн ёс зүй”-нүндсийгтавьсан байна. Мэргэжлийн ёсзүй нь мэргэжлийн үйл ажиллагааны өвөрмөц онцлог, шинэ, шинэ мэргэжил бий болж, хөгжих болсонтой холбоотойгоор үүсэн бий болжээ.

Салбар салбарын эрдэмтэн судлаачид мэргэжлийн ёс зүйг өөр өөрийнхөөрөө тодорхойлдог.

Мэргэжлийн ёс зүй бол хүн ёсны үүднээс заавал сахин мөрдөх шаардлагатай, бараг хууль ёсны гэж хэлж болох дүрэм журмын нийлбэр юм.³

¹Ц.Батбаяр “Ёс зүйн сурах бичиг” УБ -2007он 132-р тал

² Х. Оюунбаатар “Цагдаагийн албан хаагчийн ёс зүй” илтгэл “Мэргэжлийн ба хэрэглээний ёс зүй”УБ 2007он 374-р тал

³Ц.Батбаяр “Ёс зүйн сурах бичиг” УБ -2007он 132-р тал

Мэргэжлийн ёс зүй гэдэг нь хүн ёсны ерөнхий зарчмуудыг тухайн ажил, мэргэжлийн үйл ажиллагааны нөхцөлд тохируулан тодосгож нарийвчлан мөрдөн хэрэгжүүлэх явдал юм. Өөрөөр хэлбэл мэргэжлийн ёс суртахууны тодорхой илэрлүүдийг судалдаг салбар шинжлэх ухааныг мэргэжлийн ёс зүй гэнэ.⁴

Мэргэжлийн онцлогтой уялдан илрэх ёс зүйн өвөрмөц хэм хэмжээ, шаардлага, үүрэг хариуцлагыг мэргэжлийн ёс зүй гэдэг.⁵

Хууль зүйн сайд Х.Тэмүүжин Албан болон мэргэжлийн ёс зүй гэж бусдын нэрийн өмнөөс, тэдний эрх ашгийг хангах үйл ажиллагаа явуулахаар эрх/эрх мэдэл/ олж авсан этгээд эрх олгосон бүтцийн сонирхлыг өөрийн болон бусад хөндлөнгийн сонирхлын дээгүүр тавьж, зан суртлаа албаны /мэргэжлийн/ үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгохыг ойлгоно.

Доктор М.Золзаяа Мэргэжлийн ёс зүй гэдэг нь мэргэжлийн онцлогоор нөхцөлдсөн ёс суртахууны хэм хэмжээ зарчмууд ба биеэ авч явах байдлыг илэрхийлж байна.

Доктор Д.Тунгалаг Мэргэжлийн зан суртахуун нь хүн ёсны ерөнхий зарчмуудыг тухайн мэргэжлийн үйл ажиллагааны нөхцөлд тохируулан тодосгож хэрэглэх бөгөөд мэргэжлийн ёс суртахууны тодорхой илэрлүүдийг судалдаг салбар шинжлэх ухаан гэж тодорхойлжээ.

Мэргэжлийн ёс суртахууны ойлголтууд

Ёс зүйн түгээмэл ойлголт, зарчим хэм хэмжээ нь ямарч мэргэжлийн ёс суртахууны тулгуур ойлголт болдог. Өөрөөр хэлбэл ёс суртахууны нийтлэг хэм хэмжээ нь аль ч мэргэжилд зайлшгүй баримтлах шаардлага болдог.⁶ Тухайлбал үүрэг хариуцлага, үнэнч шударга байдал, нэр төр, нинжин сэтгэл гм.

1.Мэргэжлийн үүрэг. /Professional role/ Энэ нь тухайн ажил мэргэжлийг гүйцэтгэж байгаа ажилтны ажлын онцлогийг илтгэн харуулах мэргэжлийн ёс суртахууны чухал ойлголт юм. Үүнд ажил үүргээ бүрэн ухамсарлаж, түүндээ хариуцлагатай хандах, мэргэжлийн онцлогтой холбоотой тавигдах шаардлагыг биелүүлэх, зохих шугам, байх ёстой байр сууриныхаа эзэн нь байх;

2.Мэргэжлийн хариуцлага./Professional responsibility/

Тухайн мэргэжлийн хүн өөрийн санаатай ч бай санамсаргүй ч бай хэлсэн зүйл, хийсэн үйлдэл, гаргасан шийдвэр чинь бусдыг ямар нэг байдлаар хохироосон бол үүнийхээ төлөө нийгмийн өмнө хүлээх хариуцлага. Албан тушаал зэр дэв дээшлэх тусам гаргасан шийдвэрийнхээ төлөө хүлээх нийгмийн хариуцлага нь улам нэмэгдэж байдаг.

3.Мэргэжлийн нэр хүнд./Professional reputation/Тухайн мэргэжлийг төлөөлж буй хүмүүсийн үйл ажиллагаа, ёс суртахууны соёлд нийгмээс өгч байгаа үнэлгээ юм. Мэргэжилтэн иргэний болон албаны эрх үүрэг, нийгмийн үнэлэмжээ ухамсарласны үр дүнд мэргэжлийн нэр хүндээ сахин хамгаална.

4.Мэргэжлийн үнэ цэнэ./Professional value/ Мэргэжлийн ач холбогдлыг ухамсарлан ойлгох нь янз бүрийн мэргэжлийн хүмүүсийн мэргэжлийн үнэ цэнийг нийгмийн зүгээс хэмжих, тухайн мэргэжилтэн өөрийнхөө үйл ажиллагаагаа үнэлэх үндэс болдог. Товчхондоо бол мэргэжлийн үнэ цэнэ нь мэргэжил, мэргэжилтэнд нийгмээс өгөх үнэлгээ, мэргэжилтний өөрийнх нь үнэлэмж юм.

Мэргэжлийн ёс зүй нь мэргэжил, хариуцсан ажилдаа үнэнч байх, ажил үүргээ чанартай гүйцэтгэх, хувийн эрх ашгийг огоорох, мэргэжлийнхээ нэр хүндийг хамгаалах, нийгмийн өмнө хүлээсэн хариуцлага гүнээ ухамсарлах, үүргээ чанд биелүүлэх журмын тогтолцоо юм.

Мэргэжлийн ёс суртахууны өнөөгийн байдал

Монгол хүүхэд Харвордын их сургуульд 100% тэтгэлгээр сурч байна. Махариши Менежментийн Их сургуулийн Компьютерийн шинжлэх ухааны мастерын хөтөлбөрт суралцаж буй 2 монгол залуу Америкийн оюутны програмчлалын олимпиадад 5, 7-р байр эзэллээ. Монгол хүү дэлхийн шатрын аврага боллоо. Олимпын аврага төрлөө. гм монгол оюун ухаан, монгол хүч хөдөлмөр дэлхийд гайхагддаг. Өнөөдөр монголд мундаг хуульч, сайн эмч, сайн багш, сайн бизнесмен олон байдаг. Тэд бүгд мэргэжилдээ сайн. Гэвч яагаад улс орон минь хөгжихгүй байна. Бидний хөгжилд юу садаа болоод байна.

Хэдий чинээ өндөр мэдлэг боловсролтой ч ёс суртахууны мэдлэг, төлөвшил дутагдвал төдийчинээ ажлын амжилт, хувь хүний болон мэргэжлийн нэр хүндэд сөргөөр нөлөөлдөг.

Монголчууд бид нэг үхрийн эвэр доргивол мянган үхрийн эвэр доргино, нэг тэмээний хорголд мянган тэмээ хальтирдаг гэж ярьдаг. Нэг албан хаагч, нэг мэргэжилтний ёс суртахуунгүй байдал нь мэргэжлийн бүхэл бүтэн албан байгууллага, салбарын нэр хүндийг унагадаг. Нэр хугарах өдрийнх нэр олох насных гэдэг

⁴Ш. Дуламсүрэн “Хуульчийн мэргэжлийн ёс зүй” УБ 2007он 79-р тал

⁵Х. Дамдинсүрэн “Анагаах ухааны ёс зүй” илтгэлээс “Мэргэжлийн ба хэрэглээний ёс зүй” УБ 2007он 170-р тал.

⁶Д.Тунгалаг “Мэргэжлийн ба хэрэглээний ёс зүй” УБ 2007он 9 дэхь тал

Эмч хүний гарт эрдэнэт хүний амь, хуульч хүний шийдвэрт хувь хүний амьдрал хувь заяаны шийдэл бүхлээрээ багтаж байдаг. Үүгээрээ ч энэ хоёр мэргэжлийн хүмүүс олон түмний анхаарлын төвд байж, олон түмэн ч тэдэнд амь нас, амьдрал, хувь заяагаа даатгадаг.

Зөвхөн хуульч, эмч гэлтгүй ер нь хүнийг судалгаа, үйлчилгээ, танин мэдэхүйн объект болгодог мэргэжлүүдэд **мэргэжлийн ёс зүй** хурц тод илэрдэг. Тухайлбал: Сэтгүүлч, багш, менежер зэрэг мэргэжлүүдийг ч дурьдаж болно.

Хов живийг эх сурвалжаа болгож бусдыг гүтгэн доромжлох, баримт мэдээллийг гуйвуулах нь сэтгүүлч мэргэжлийн ёс зүйн ноцтой зөрчил, буруу онш тавих, бусдаас шан харамж авах, бусдын биед туршилт хийх зэрэг нь эмчийн ёс зүйн зөрчил, хэрэглэгчийг хуурч мэхлэх, амиа хичээх нь менежерийн ёс зүйн зөрчил, хит нэг талыг барьж, бусдын үнэн зөв мэдээлэлд итгэхгүй дан хардах, сэрдэх талаас хандаж, хэргийн оролцогчыг аашилж, загнах, зандрах зэрэг нь прокурор, шүүгч, мөрдөн байцаагч, хэрэг бүртгэгчийн гаргадаг нийтлэг ёс зүйн зөрчил.

Гэвч үүнийг бид хэвийн, угаас ингэж байдаг мэтээр хүлээн авч байдаг нь нэг талаас энэ мэргэжлийн хүмүүс ёс суртахууны хүмүүжил, мэргэжлийн ёс зүйн төлөвшил муу байгаа нөгөө талаас тухайн байгууллагын зүгээс энэ төрлийн мэргэжлийн хүмүүст хүлээлгэж буй ёс зүйн хариуцлага асуудлыг олон нийтэд мэдээлэхгүй хаалттай байгаатай шууд холбоотой юм.

Мэргэжлийн ёс зүйн зарчмууд нь байгууллагын ажилтанд тодорхой шийд гаргах, ямар нэгэн алхам хийх, харилцан үйлдэл явуулахад хамгийн гол ёс зүйн суурь болдог.

Үүнд байгууллагын сонирхолд нийцээгүй алхам хийхгүй байх, өөрийн ажил үүргийн хариуцлагаа ухамсарлах, засран сайжирч байх, ёс зүйн хувьд тогтвортой байх, үнэнч байх, бусдын болон өөрийн эрхийг хүндэтгэх зэрэг орно. Гэвч мэргэжилтний баримтлах зарчим нь тодорхой боловч түүнийг хэрэгжүүлэх нөхцөл нь тодорхой бус байгаагаас мэргэжлийн ёс зүйн зөрчил их гардаг тул зарчмыг шинэчлэн боловсруулж, түүнд дүн шинжилгээ хийж сайжруулж байх шаардлагатай.

Мэргэжлийн ёс зүйн тулгамдсан асуудал

Авилга, хээл хахууль, албан тушаалын болон нэр төрийн төлөөх тэмцэл нь орчин үед нилээд түгээмэл шинжтэй болсон нь мэргэжлийн ёс зүйн тулгамдсан асуудал юм.

Мэргэжлийн ёс зүйн чиглэлийг хөгжүүлэх нь нийгмийн харилцааг боловсронгуй болгох, нийгмийн тогтвортой хөгжлийг хангахад чухал үүрэг гүйцэтгэнэ.

Мэргэжлийн ёс зүйн зарчмууд нь байгууллагын ажилтанд тодорхой шийд гаргах, ямар нэгэн алхам хийх, харилцан үйлдэл явуулахад хамгийн гол ёс зүйн суурь болдог. Үүнд байгууллагын сонирхолд нийцээгүй алхам хийхгүй байх, өөрийн ажил үүргийн хариуцлагаа ухамсарлах, засран сайжирч байх, ёс зүйн хувьд тогтвортой байх, үнэнч байх, бусдын болон өөрийн эрхийг хүндэтгэх зэрэг орно.

Гэвч мэргэжилтний баримтлах зарчим нь тодорхой боловч түүнийг хэрэгжүүлэх нөхцөл нь тодорхой бус байгаагаас мэргэжлийн ёс зүйн зөрчил их гардаг тул зарчмыг шинэчлэн боловсруулж, түүнд дүн шинжилгээ хийж сайжруулж байх шаардлагатай байна.